

Atliekų rinkėjų darbas: stigma ir nauda

Donata Petružytė

Socialinių tyrimų institutas

Įvadas

Kiekvienu istoriniu periodu, kiekvienoje kultūroje yra žmonių, vienaip ar kitaip savo pragyvenimo šaltinį siejančių su visuomenės atliekomis. C. A. Zimring teigia, kad „senų daiktų radimo ir naudojimo praktika yra tokia išplitusi ir sena kaip pati civilizacija“ (Zimring, 2005, 13). Priklausomai nuo atliekų šalinimo ir tvarkymo sistemos konkrečioje šalyje konkrečiu periodu toji grupė įgyja skirtingą „pavidalą“. Kaip teigia S. Strasser, šiai visuomenės grupei priklauso „šiukšliautojai, gyvenantys Meksiko miesto sąvartyne, ir atliekų rinkėjai, žavėję bohemiškąjį Paryžių, ir imigrantai kinai, kurie rinkdavo atliekas San Francisko gatvėse XIX a. pabaigoje“ (Strasser, 1999, p. 3).

Atliekos daugeliui žmonių kelia pasibjaurėjimą. Jos yra „tai, kas pažeminta iki nulinės vertės statuso“ (Fararo, 1980, p. 333) ir susiję su tuo, kas yra bloga, prasta, žema, purvina, su tuo, kas nugrimzdę į pačią vedybų skalės apačią. Tad natūralu, kad ir žmonės, kurie dirba su atliekomis, visuomenėje susiduria su priešiškuumu, žeminimu, nesupratimu ar mažų mažiausiai ignoravimu. Vis dėlto nereikėtų manyti, kad ši grupė yra nereikšminga. Ji užima ir išnaudoja tam tikrą ekonominę nišą. Kaip teigia M. Medina, „Šiukšlių rinkimas egzistavo ir vaidino svarbų vaidmenį ekonomikoje šimtus metų“ (Medina, 2007, xi).

Daugelyje pasaulio šalių ši visuomenės grupė sulaukė gausaus žurnalistų, karitatyvinės veiklos organizatorių ir savanorių susidomėjimo, tačiau menkai tepatruokė socialinių mokslų atstovų dėmesį. Daugiausia šios visuomenės grupės tyrimų yra atlikta besivystančiose šalyse: Lotynų Amerikoje ir Azijoje. Ypač gausu tyrimų Indijoje. Vis dėlto dauguma tyrimų pasižymi lokalumu ir konkretumu, stokojama platesnių palyginimų. Remiantis M. Medina galima teigti, kad šios visuomenės grupės tyrimai nėra populiarūs: „atliekų rinkimas kaip tyrimų objektas buvo apleistas, o dauguma iki šiol atliktų studijų yra metodologiškai silpnos“ (Medina, 2007, p. 265).

Lietuvoje šios visuomenės grupės tyrimų yra labai mažai. Galima paminėti A. Gonak bakalauro darbą, kurio pagrindu buvo publikuotas straipsnis „Sąvartyno gyventojų sveikatos bei ją lemiančių socialinių ir ekonominių veiksnių vertinimas“ (2006).

Dauguma mokslinių publikacijų, susijusių su atliekų rinkėjais, pasižymi lokalumu ir konkretumu, t. y. dažniausiai orientuojamasi į situacijos konkrečioje vietovėje ir konkrečiu periodu aprašymą, nagrinėjimą. Stokojama palyginimų, apibendrinimų ir conceptualumo. Todėl šiame straipsnyje siekiama išnagrinėti bendrus atliekų rinkėjų darbo bruožus, remiantis ne tik straipsnio autorės atliktu tyrimu¹, bet ir lyginamąja jo duomenų ir kitų šalių tyrėjų publikacijose pateikiamų empirinių tyrimų rezultatų analize. Taigi straipsnyje atliekų rinkėjų darbas nagrinėjamas keletu svarbių aspektų:

- išskiriami bendriausi atliekų rinkėjų darbo bruožai, t. y. tai, kas bendra visų šalių ir istorinių epochų atliekų rinkėjams;
- trumpai nagrinėjama tiek pačių atliekų rinkėjų požiūris į savo darbą, tiek visuomenei būdingas požiūris į juos bei jų veiklą;
- galiausiai aptariamas mokslinėje literatūroje gan retai nagrinėjamas atliekų rinkėjų darbo aspektas – jų veiklos naudingumas.

Atliekų rinkėjų darbo pobūdis²

Atliekų rinkėjai – tai žmonės, kurie iš visuomenės sukuriama šiukšlių srauto išrenka vertingas atliekas ir „nukreipia“ jas pakartotinai naudoti. Pagrindinis ir labiausiai regimas atliekų rinkėjų darbo komponentas yra „kapstymasis“ šiukšlėse (šiukšlių krūvose, šiukšliadėžėse, konteineriuose, sąvartynuose) ieškant vertingų atliekų. Kitas ne mažiau svarbus, bet ne toks akivaizdus komponentas yra surinktų šiukšlių rūšiavimas pagal tipus (naudojimo paskirtį, medžiagą ar pan.). Trečias – išrūšiuotų atliekų pristatymas ir pardavimas supirkėjui.

Pagrindinės dvi atliekų rinkimo paskirtys yra 1) pardavimas ir 2) asmeninis vartojimas. Pirmoji darbo rūšis – atliekų rinkimas parduoti – yra pagrindinė daugumos atliekų rinkėjų veikla. Svarbiausi atliekų tipai, kuriuos renka ir parduoda šių dienų šiukšlių rinkėjai – tai metalas, plastikas, popierius ir stiklas (istoriškai buvo svarbios ir kitos medžiagos: skudurai, kaulai, organinės atliekos). Be šių medžiagų, šiukšliautojai renka ir daug kitų atliekų, skirtų tiek parduoti, tiek asmeniškai vartoti. Tai gali būti maistas, drabužiai, avalynė, mediena, statybinės medžiagos, baldai, įvairūs daiktai ir įrankiai kt.

Vienas iš būdingiausių šiukšliautojų darbo aspektų yra tas, kad atliekų rinkimas dažniausiai (yra retų išimčių) yra nelegalus. Kaip teigia Medina, Faure ir kt., tai yra vienas iš daugybės būdų, kuriais žmonės išgyvena priklausydami neformaliajam ekonomikos sektoriui. Tai darbas, teikiantis pajamas „šią dieną“ ir dažniausiai neduodantis jokių socialinių garantijų.

Atliekų rinkėjų darbas yra fizinis, t. y. reikia nemažų fizinių pastangų (pvz., nueiti didelį atstumą, daug vaikščioti, nešti sunkius nešulius ir pan.). Atliekų rinkėjų darbas yra atgrasus dėl sąlyčio su šiukšlėmis, puvesiais, purvu. Jis taip pat yra nemalonus dėl gendančių šiukšlių skleidžiamo kvapo. Tačiau tai santykinai paprastas darbas, jam nereikia specialaus pasirengimo ar kvalifikacijos.

Darbas yra iš esmės nehygieniškas ir pavojingas sveikatai (šiukšlėms puvant išsiskiria garų, galimybė susižeisti į išmestus daiktus ar nepatogius aplūžusius konteinerius, kelia pavojų (dirbant sąvartynuose) atliekas tvarkančios transporto priemonės). Dėl šių priežasčių atliekų rinkėjų darbas ne tik kelia pasibjaurėjimą, bet ir yra kenksmingas ir net pavojingas. Šis apibūdinimas yra būdingas visų šalių atliekų rinkėjų darbui.

Vienas iš patrauklesnių atliekų rinkėjų darbo bruožų, dėl kurio daugelis, kaip rodo tyrimai, nenorėtų kito jų kvalifikaciją atitinkančio darbo, yra laisvė ir savarankiškumas. Atliekų rinkėjai dažnai dirba neturėdami viršininko, vadovo. Todėl jie gali užsiimti atliekų rinkimu laisvu grafiku, t. y. būti savo laiko šeimininkais. Jie gali patys rinktis darbo strategiją, būdus ir priemones. Atliekų rinkėjai kartais netgi traktuoja savo darbą kaip privatų verslą. Nors visa tai tiesa, darbo apribojimų tam tikrais atvejais sukuria tai, kad ribotos pajamos verčia juos dirbti kasdien, kad užsidirbtų šiai dienai. Be to, visišką laisvę riboja tarpusavio konkurencija. Trečia, tam tikrais atvejais (būdingais labiau sąvartynams negu miestams) atliekų rinkėjai yra priklausomi nuo supirkėjų tarpininkų. Jei nėra konkuruojančių kelių supirkėjų, tai vieno monopolija kartais gali virsti praktiškai feodalinė valdžia.

Dar vienas universalus atliekų rinkėjų darbo bruožas – stigma. Dėl sąlyčio su atliekomis, keistos išvaizdos, nešvaraus ir nemalonaus darbo jie tampa „neliečiamaisiais“: kas prisiliečia prie atliekų, pats tampa atlieka (Strasser, 1999). Atliekų rinkėjai, bendraudami su įvairiomis visuomenės grupėmis, neretai patiria pažeminimą, patyčias ir agresiją. Pažeminimas ir gėda kartais tampa ir jų pačių savivokos elementu.

² Šiame skyriuje pateikiamas tekstas yra paremtas tiek straipsnio autorės atlikto tyrimo duomenimis, tiek šių autorių: Simpson Herbert, 2005; Rouse and Ali, 2001; Faure, 1977; Ratcliffe, 1992; Sicular, 1992; Tavera, 1994; Silva, 2005; Zamudio and Toledo; Gowan, 2008; Medina, 2007; Furedy, 1992; Zimring, 2005 ir kt. tekstų analize.

Atliekų rinkimas kaip darbo veikla: visuomenės požiūris ir atliekų rinkėjų savivoka

Daugelyje visuomenių paplitęs žmonių, užsiimančių atliekų rinkimu, įvaizdis yra susijęs su parazi-tiškuumu ir nešvarumu. „Ne tik išsivysčiusiose, bet ir besivystančiose šalyse atliekų rinkėjai paprastai laikomi marginalia grupe“ (Sicular, 1992, p. 5). Dažnai jų gailimasi, bet dar dažniau į juos žiūrima su panieka ar priešiškuumu. Jei atliekų rinkimas apskritai laikomas darbu, tai nebent žemiausios rūšies. Įvairūs visuomenės veikėjai dažnai vaizduoja atliekų rinkėjus kaip benamius, vargetas, nusikal-tėlius. Analizuojant straipsnius Lietuvos laikraščiuose ir žurnaluose taip pat galima aptikti panašių įvardijimų. Esą jie prasigėrę, vagys, girtuokliai, benamiai ir pan. (Kiliulienė, 2003; Iganatvičius, 1999 ir kt.). Geriausiu atveju į juos žiūrima su gailėsčiu ir užuojauta kaip į pačius neturtingiausius visuo-menės narius, vargšus, varguolius, bėdžius. Dėl tokio vyraujančio požiūrio atliekų rinkėjai daugelyje šalių yra naikinami, jų veikla slopinama arba – o tai pasitaiko dažniausiai – tiesiog ignoruojami.

Tiesa, kad atliekų rinkėjų darbas nepatrauklus ir neprestižinis. Jie patys tą aiškiai suvokia ir įvardija: „Jei man kas anksčiau būtų pasakęs, kad aš taip žemai nusirisiu, kad aš čia sąvartyne dirb-siu, aš akmenimis tą žmogų būčiau apmėčius [Večna Chujova³, stebėjimo užrašai 2008 03 15]⁴. Vis dėlto atliekų rinkėjų savivokai bei požiūriui į savo darbą kur kas svarbesnis kitas aspektas. Jie save suvokia kaip dirbančius žmones, kurie atlieka sunkų, tačiau prasmingą darbą, už kurį gali gauti sąžiningai uždirbtą atlygį.

„Atmata visuomenės. Taip. Mes gal... mus gal taip vadina. Bet mes niekam blogo nedarom.“
[Mira, Kariotiškių sąvartynas, A18]

„Mes užsidirbam, kaip galim, taip ir užsidirbam, bet nevagiam. Vis viena už tai pinigus moka. O jei pavogsi, į kalėjimą pasodins.“
[Ramelia, Kariotiškių sąvartynas, A2]

„Kaip sakosi, mes renkame šiukšles, o už tas šiukšles pinigus duoda.“
[Ramelia, Kariotiškių sąvartynas, A2]

„Mes valstybei dirbam, mes švarai dirbam.“
[Moteris iš Lapių sąvartyno, TLA3]

Pažymėtina, kad tokia savivoka ir požiūris į savo darbą yra būdingi ne tik Lietuvos sąvartynų šiukšliautojams, bet ir kitų šalių atliekų rinkėjams.

„Darbas gali būti nešvarus, ponja, bet uždirbami pinigai švarūs.“
[Atliekų rinkėjas iš Indonezijos (Sicular, 1992, p. 22)]

„Mes nieko nepažeidžiam ir niekam nenusižengiam, mes nevagiam, – mes tik renkam.“ [Atliekų rinkėjas iš Serbijos (Simpson Herbert, Mitrovic, Zajic, Petrovic, 2005, p. 47)]

„Viskas gerai su tuo atliekų rinkimu. Mano rankos nešvarios. Tas tiesa. Tačiau man nereikia tu-rėt reikalų su jokiais melagingais skurdo sąvadautojais tam, kad gaučiau pinigų. Aš esu savarankiš-kas, jokios policijos, jokių klausimų, jokių vadovų, jokių viešųjų darbų liemenių.“ [Atliekų rinkėjas iš JAV (Gowan, p. 9)]

³ Laikantis konfidencialumo kai kurių respondentų vardai buvo pakeisti. Vis dėlto, siekiant išsaugoti sąvartyno subkultūros autentiškumą, buvo palikti įprasti jų trumpiniai ar mažybės formos. Taip pat nepakeistos pravardės.

⁴ Laužtiniuose skliaustuose nurodomas citatos šaltinis, t. y. interviu transkripcijos arba stebėjimo užrašų kodas.

Šis šiukšliautojų savivokos elementas atskleidžia, kad, nors visuomenės požiūryje dominuoja tendencija sieti žmones, užsiimančius atliekų rinkimu, su degradacija, socialinėmis problemomis, atliekų rinkimas atsiranda kaip darbo veikla ir yra sietina su ekonominiais motyvais. Atliekų rinkimo imamas kaip išgyvenimo strategijos nepriteklius situacijomis, negalint rasti darbo, teikiančio pakankamai pajamų pragyventi. Šiems žmonėms galimybė savarankiškai dirbti ir užsidirbti renkant atliekas yra priimtinesnis pasirinkimas, negu gyventi skurde, elgetauti, tapti socialinių pašalpų gavėjais arba įsitraukti į nusikalstamą veiklą.

Atliekų rinkėjų veiklos naudingumas

Toliau aptariama tema, kuriai dažnai mokslinėje literatūroje nėra skiriama pakankamai dėmesio. Daug rašoma apie atliekų rinkėjų stigmą ir marginalumą, tačiau retai kur minimas jų darbo naudingumas: taip iškraipomi faktai apie atliekų rinkimo realybę. Retai kalbama apie tai, kad jie atlieka visuomenei naudingą darbą, jie nėra traktuojami kaip paslaugų teikėjai.

Visų pirma, šiukšliautojai atlieka dalį atliekų tvarkymo darbo. Besivystančiose šalyse šiukšlių tvarkymo sistemos, stokodamos finansinių išteklių, nepakankamai gerai funkcionuoja. Todėl tam tikrais atvejais besivystančių šalių miestuose ar kai kuriuose jų rajonuose lieka nesutvarkyta ir neišvežta net iki 80 proc. atliekų (Medina, 2007; Rouse, Ali, 2001; Sicular, 1992). Tad šiukšliautojai, išrinkdami iš gatvėse kaupiamų šiukšlių tai, kas gali būti pakartotinai panaudota, sumažina atliekų tvarkymo kaštus valstybei. Būna atvejų, kad jų darbas yra skatinamas valstybės kaip svarbus atliekų tvarkymo sistemos elementas. Kai visuomenės sukuriamos atliekos yra perrūšiuojamos, mažėja bendras šiukšlių kiekis ir apimtis. Mažėja jų kaupimo vietų poreikis. Tai reiškia, kad ilgėja senų sąvartynų naudojimo laikas. Valstybė sutaupo, nes sumažėja brangaus naujų sąvartynų steigimo poreikis.

Atliekų rinkėjai, dirbdami savo iniciatyva, sukuria nemažai darbo vietų. Mokslininkai (Medina, 2007; Faure, 1977 ir kt.) spėja, kad apie 1–2 proc. pasaulio populiacijos užsiima atliekų rinkimu kaip darbo veikla. Susikurdami darbo vietas ir gaudami iš šio darbo pajamas, taip mažina skurdą, dažniausiai be jokio valstybės įsikišimo. M. Medina (2007) teigia, kad, tinkamai suformavus valstybės politiką, daugelyje šalių atliekų rinkimą būtų galima panaudoti kaip veiksmingų skurdo mažinimo priemonę.

Pramonė, naudodama šiukšliautojų surenkamas antrines žaliavas, neieško energijos ir finansinių išteklių pirminių išteklių gavybai. Antrinės žaliavos yra pigesnės. Dažnai jų perdirbimo kaštai pigesni negu žaliavų gavyba iš natūralių gamtos šaltinių. Dėl šios priežasties pinga gamybos kaštai. Mokslininkai (Faure, 1977; Medina, 2007) mini, kad daugelyje pasaulio šalių kai kurios pramonės šakos ilgą laiką plėtojosi būtent šių žmonių darbo dėka (pvz.: popieriaus pramonėje atliekų rinkėjų vaidmuo buvo fundamentalus ne tik Europoje, Amerikoje nuo viduramžių iki XX a., bet ir ankstesniais amžiais Kinijoje, Japonijoje, Irake, Sirijoje, Egipte ir kt. Net ir šiuolaikiniame pasaulyje (pvz., Meksikoje) atliekų rinkėjai turi reikšmingą įtaką popieriaus pramonei (Medina, 2007)).

Atliekų rinkėjų veikla naudinga ne tik valstybės ekonomikai, bet ir aplinkai. Kadangi jie, išrinkdami iš atliekų tai, kas gali būti pakartotinai panaudota, sumažina šiukšlių kiekį, vadinasi, mažėja plotų, reikalingų šiukšlėms kaupti ir laikyti, poreikis, kitaip tariant, mažėja aplinkos tarša. Be to, naudojant antrines žaliavas, taupomi pirminiai gamtos ištekliai.

Apibendrinant galima teigti, kad atliekų rinkėjų darbo naudingumas yra dvejopas: ekonominis ir aplinkosauginis: viena vertus, taupomi valstybės finansiniai ištekliai, prisidedama prie gamybos kaštų mažinimo, antra vertus, mažėja aplinkos tarša, taupiau vartojami pirminiai ištekliai.

Tiek Lietuvos sąvartynų žmonių, tiek viso pasaulio šiukšlių rinkėjų pagrindinis darbo objektas ir pragyvenimo šaltinis yra visuomenės vartojimo atliekos. Tiesa, kad daugeliui žmonių jos yra nepageidautinas, netrokšamas ir nevertingas dalykas – ypač tiems, kurie jas išmeta. Atliekos yra tai, kas nereikalinga. Jų sankaupos – atgrasios. Tad natūralu, kad ir darbas su jomis keliantis nuostabą ir pasibjaurėjimą, suvokiamas kaip nešvarus, nehigieniškas ir pavojingas, dėl to ir atbaidantis. Visa tai sukuria „stigmą“: „atliekų baimė ir žmonių, kurie su jomis dirba, baimė yra svarbiausias jų istorijos elementas“ (Zimring, 2005, p. 5). Iš tiesų daugelis žmonių imasi šio darbo galbūt tik neturėdami kitos išeities. Kaip teigia M. Medina, įvairiose pasaulio šalyse žmonės, kurie renkasi gyventi iš šiukšlių rinkimo ir / ar rūšiavimo, turi vienintelę kitą alternatyvą – būti alkani (pagal Medina, 2007). Neaišku, kiek teisinga kalbant apie Lietuvos sąvartynus. Kad ir kaip būtų, galima drąsiai teigti, kad tai visuomenės pakraščių darbas, marginalus darbas.

Vis dėlto dažnai lieka užmiršta kita pusė. „Tokia marginalizacija nevykusi. Ji absoliučiai nelogiška, jei pasvarstytume, kaip [šiukšlių rinkėjų] darbas leidžia pratęsti povartotojiškų ir poindustriinių atliekų gyvenimą. Šiandien mes aukštiname pakartotinio panaudojimo vertybes. Veikla, kuria laikome „pakartotinio panaudojimu“, reiškia švaresnės, geresnės planetos palikimą savo vaikams. O to, kas gali būti dar kartą panaudota, atrinkimą iš šiukšlių suvokiame kaip atsakingo vartotojo veiklą.“ (Zimring, 2005, p. 7). Taigi atliekų rinkėjai iš visuomenės sukuriama šiukšlių srauto išrenka tai, kas gali būti pakartotinai panaudota. Taigi šie žmonės ne tik užsidirba pragyvenimui, tiekia pramonei gausias antrines žaliavas, bet ir lėtina planetos taršą.

Išvados

Atliekų rinkimas ir pakartotinis naudojimas egzistuoja visose visuomenėse ir visais laikais, o atliekų rinkėjai, kaip visuomenės grupė, kuri savo pragyvenimo šaltinį sieja su atliekomis, atsiranda kiekvienoje civilizacijoje. Šie žmonės vadinami atliekų rinkėjais.

Šiuo straipsniu buvo siekiama atskleisti, kokie yra bendri atliekų rinkėjų darbo bruožai. Visų pirma, atliekų rinkėjų darbo procesą galima išskaidyti į tris etapus: atliekų rinkimas, rūšiavimas ir pardavimas. Pagrindinė darbo rūšis – antrinių žaliavų rinkimas ir pardavimas tarpininkams – supirkėjams. Tačiau daugelis atliekų rinkėjų iš atliekų renka ne tik antrines žaliavas, bet ir daiktus, tinkamus asmeniniam vartojimui. Galima išskirti keletą pagrindinių atliekų rinkėjų darbo bruožų. Tai – nelegalus, reikalaujantis fizinių pastangų, atgrasus, higienos stokojantis, kenksmingas, tačiau santykinai paprastas, dažniausiai savarankiškai ir laisvu grafiku dirbamas darbas. Visuotinis bruožas – žmonės, užsiimantys atliekų rinkimu, patiria visuomenės atstūmimą, pažeminimą. Visuomenei būdingas stigmatizuojantis požiūris į juos kaip marginalus. Jie siejami su degradacija ir socialinėmis problemomis. Jų pačių savivokai būdingas dvilypumas. Viena vertus, atliekų rinkėjai gėdijasi savo veiklos, priskiria jai žemą statusą, antra vertus, jie gerbia save už tai, kad sunkiu darbu patys uždirba pragyvenimui (nesirenka kitų alternatyvų: skursti, elgetauti, įsitraukti į nusikalstamą veiklą, tapti socialinių išmokų gavėjais).

Visuomenėje dažnai ignoruojamas ir mokslininkų ne itin išryškinamas vienas iš atliekų rinkėjų darbo aspektų – jo naudingumas. Daugelyje šalių, kuriose ypač išsiplėtojus atliekų rinkėjų veikla, yra taupomi valstybės finansiniai ištekliai, prisidedama prie gamybos kaštų mažinimo, mažėja aplinkos tarša, taupiau vartojami pirminiai ištekliai. Taigi atliekų rinkėjų darbo naudingumas yra dvejojamas: ekonominis ir aplinkosauginis.

Literatūra

1. Faure, A. 1977 *Classe Malpropre, classe dangereuse? Quelques remarques a propos des chiffonniers Parisiens au 19^e siecle et de leurs cites. Recherches*. Nr. 29, Paris.
2. Furedy, Ch. 1990. „Social Aspects of Solid Waste Recovery in Asian Cities“. *Environmental Sanitation Reviews Series*, No. 30. Bangkok: Environmental Sanitation of Technology. P. 2–52
3. Gonak, A., Darulis, Ž. Sąvartyno gyventojų sveikatos bei ją lemiančių socialinių ir ekonominių veiksnių vertinimas. *Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas*. 2006, 10 (1), 23–26.
4. Gowan, T. 2008. *New Hobos or Neoromantic Fantasy? Work and Ethics amon Homeless Recyclers in San Francisco* (nepublikuotas rankraštis).
5. Ignatavičius, T. Šiukšliavėžiai traiško neatsargius sąvartyno įnamius. *Sostinė* 1999 02 02 Nr.27(827), 1–2.
6. Kiliulienė, J. Jonavos motina Teresė pasiaukojo sąvartyno bedžiams Respublika 2003 07 01. 18.
7. Medina, M. 2007. *World's Scavengers. Salvaging for Sustainable Consumption and Production*. Lanham: AltaMira Press.
8. Perry, S. E. 1978. *San Franciso Scavengers: Dirty work and te Pride of Ownership*. University of California Press.
9. Ratcliffe, M. B. 1992. Perceptions and realinies of the Urban Margin; The Rag Pickers of Paris in the First Half of the Nineteenth Century *Canadian Journal of History XXVII*.
10. Rouse, J.; Ali, M. 2001... *Waste pickers in Dhaka. Using the sustainable livelihoods approach: key findings and field notes*. Loughorrough: WEDC, Loughboroug University.
11. Sicular, D. 1992. *Scavengers, Recyclers, and Solutions for Solid Waste Management in Indonesia*. Berkeley CA, USA.
12. Simpson Herbert, M.; Mitrovic, A.; Zajic, G.; Petrovic, M. 2005. *A Paper Life. Belgrade's Roma in the Underworld of Waste Scavenging and Recycling*. UK: Loughborough University.
13. Strasser, S. 1999. *Waste and want. A social history of Trash*. Metropolitan Books.
14. Zimring, C. A. 2005. *Chash for Your Trash. Scrap Recycling in America*. New Brunswick, N. J : Rutgers University Press.

Waste pickers' work: stigma and utility

Summary

The aim of this paper is to establish common traits of work of waste pickers. Analysis is based on comparison of data of ethnographic research conducted in Lithuanian dumps and research results presented in various scientific publications representing situation in various countries.

In this paper we discuss the work of waste pickers concerning three aspects: (1) common characteristics work of waste pickers (2) waste pickers self perception and attitude of society towards waste pickers and their work (3) benefits of waste pickers work. The paper is divided in three chapters according to these topics.

Įteikta 2009 m. birželio 15 d.